

РЕТРОДЕТЕКТИВ

ВАСИЛЬ ДОБРЯНСЬКИЙ

ЧОРНІ КІШКИ
ВВАЖАЮТЬ
БІЛИХ
НЕСПРАВЖНИМИ

◆
ЗАБУТА СПРАВА
ДІЗНАВАЧА
АНТОНА КУРІННОГО

Харків
«ФОЛІО»
2025

НЕВІДВОРОТНЕ

Іскристі промені горіли у вікнах. День заповідався світлий, погожий. З вулиці долинали дзвіночки екіпажів. Туркотіли горлиці в гіллі каштанів. Від пекарні, що диміла трубою неподалік, хвилями напливали подразливі запахи. Щоразу, як із печі діставали гарячий хліб, перехожі занепокоєно роззиралися. Десь далеко, за кількома вулицями, зрідка погукували паровози, що поспішали до станції «Київ-Товарний». У лікаря нервових і душевних хвороб професора Ісака Костянтиновича Сувальського потяги асоціювалися з Великою війною. Ними доправляли в місто тисячі полонених, поранених і просто бідолах, які втікали від бойових дій. Цей контингент не мав жодної можливості потрапити на тихий провулок із домашньою назвою Біленький, де приймав пацієнтів експериментатор і світило психіатрії.

Років два тому Ісак Костянтинович опублікував у популярному «Киянині» статтю, в якій розповів про європейські практики та власні дослідження людської психіки. Він обрав одного бездомного, який чекав біля пекарні на кусень хліба, й кілька днів поспіль підкидав на його шляху гроші — 20 рублів, 2 рублі, 20 копійок і насамкінець 2 копійки. Захоплення піддослідного щоразу змінювалося. Звісно, не в кращий бік. Нарешті

настав день, коли він не знайшов ані монети. Проте далі почалося найцікавіше — кожного разу, проходячи повз будинок Сувальського, волоцюга несвідомо шукав очима гроші. Ісак Костянтинівич стверджував, що таким чином він привчив психіку бездомного до певних рефлексій. Людиною можна керувати. Промине десять, двадцять років, цілий людський вік, та навіть у старості, коли він появиться в Біленькому провулку, все одно шукатиме очима гроші. Спрацює давній рефлекс. Лікар проклав у свідомості бідолахи, немов на чистому засніженому полі, лижню. І вже ніхто й ніколи її не зітре. Так індивід набуває досвіду — позитивного або негативного. Якщо особа мужня, вчиться керувати своїм характером й емоціями, то вона зламає цей стереотип. Якщо слабка, то стає на шлях злочинів або нездорових вчинків, оскільки легкі гроші — негативний подразник. Його висновки спантеличили наукову громадськість.

У який спосіб цей експеримент мав допомогти в його практиці, Сувальський не роз'яснював, посилаючись на лікарську таємницю. Однак усі його пацієнти засвідчували, що він таки повертав душевний спокій і психічне здоров'я тим, хто цього потребував. Ісак Костянтинівич мав славу освіченого й передового фахівця з легким флером втаємничення й магнетизму. Іноді його запрошували читати лекції в університетах. Студенти йому аплодували.

Професор вчув ще одну пахучу хвилю від пекарні й різко зачинив вікно. Звуки зникли, немов в ізолю-

ваній металевій шафі. Жовті, з лимонним відтінком стіни, коричневі фіранки, м'яка кушетка під стіною, невиразна картина з квітами навпроти кушетки, важкий, солідний, з різьбою на шухлядках, стіл, а на ньому зелена мармурова лампа, кілька товстезних книжок у шкіряних палітурках, величаве, ніби трон, крісло й незмінний атрибут психолога — золота цибулина годинника на довгому ланцюжку, створювали атмосферу затишку, відокремленості від світу, оази, де панує розуміння й співчуття. Тут мали право перебувати тільки двоє — лікар і пацієнт, який звернувся зі своїм потаємним. У певні моменти Ісак Костянтинович запалював ароматичні свічки, що обкидали відвідувача теплим забуттям.

Щойно асистентка Маргарита Юцевич повідомила про появу нової пацієнтки, лікар наказав пропустити її. Чудова погода, бадьорий настрій — він готовий до нового робочого дня. Підморгнув до помічниці й двома пальцями легенько взяв її за щоку-яблучко — наявність юної асистентки облагороджувала його нелегку працю. Маргарита зашарілася й утекла. А в кабінет ковзнула тінь — у темно-синьому жакеті поверх чайної сукні¹ фісташкового кольору, у капелюшку з вуаллю, що закривала обличчя, і зупинилася нерішуче,

¹ Чайні сукні появились наприкінці XIX століття й проіснували до 1940-х років. Витончена сукня для чаю Tea Gown була основою гардероба кожної леді. Фасон та матерія чайної сукні залежали від фінансових можливостей жінки та її суспільного становища. На час Великої війни чайна сукня стала нагадувати бальну, святкову сукню, яку одягали в особливих випадках, на вихід.

чекаючи. Довгими пальцями в чорних лайкових рукавичках незнайомка притискала до грудей невеличку сумочку-клатч із золотистим обідком. Ісак Костянтинович угледів на шиї пацієнтки кілька сивих волосків. «Не така-то вона й молода, хоч струнка», — подумав і ступив до неї. Тільки-от відразу відчув поштовх, ніби наткнувся на невидиму стіну. Таємнича жінка мовчала, сховавши обличчя. Зусиллям волі професор взяв її під руку й підвів до кушетки, запропонував зручніше всістися або прилягти.

— Чудовий смак. У вас прекрасні французькі парфуми, — сказав для початку й тихо засміявся. — Не хвилюйтеся, все буде гаразд. Ви звернулися за правильною адресою. Лікар Сувальський вам допоможе. Довіртеся мені. Люди не вірять проповідникам, проповідники не вірять у те, що проповідують, а істина залишається сиротою. Ми, лікарі, мусимо доглядати за нею. Ми з вами знайдемо вихід із будь-якої ситуації. Сумочку покладіть збоку. Дивіться ось на ту картину й полежте спокійно хвилин п'ять. А потім ми поспілкуємося.

Незнайомка слухняно прилягла й поклала біля себе ридикюль. Вона не промовила ще жодного слова. Ісак Костянтинович відчув на собі її погляд, проте ані очей, ані обличчя не розгледів. Немов темрява торкнулася чола. Його пересмикнуло. «Якого біса? — усміхнувся до себе. — Докторе, зцілися сам».

СІМ СЕСТЕР

1

Уночі ледачу тишу розтяла струна, що лопнула на гітарі.

Антон підскочив, неначе від пострілу.

Фіса забурмотіла й поклала на нього теплу ногу.

Курінний довго наслухав протяжний звук обірваної струни, що не стихав, не глухнув, а поволі перетворювався на тонкий писк комара, який набридливо крутився біля обличчя.

Він відмахувався від нього, та струна звучала дедалі настирливіше й голосніше, дратуючи незрозумілим передчуттям. Тятива тривоги накрутилася до краю.

Травнева ніч гукала грубими гудками пароплавів із Дніпра.

«Ревуть, як на зло, — крутився, намагаючись заснути. — Урвалася струна. Ну й біс із нею. А мене наче по серцю врізало».

— Нехай тобі!.. Годі!.. — вдосвіта скинув ковдру й зіскочив із ліжка.

Фіса повернулася до стіни. Її гола спина засвітилася білим мармуровим світлом. Руде волосся на голові здавалося клубком куделі, який вона за жодних зусиль

не розчесе. Це була одна з тих таємниць, що не піддавалися його розумінню — Фіса доглядала за собою й носила розкішне волосся, мов німб, що горів над нею. Добрий десяток гребінців — великих, маленьких і зовсім непомітних — завжди ставали їй у пригоді. Вона ними маніпулювала, неначе вправний цирюльник. Чоловіки насамперед звертали увагу на її зачіску, потім на лискучі, з бісиками карі очі, а потім — на всю решту. І ця решта остаточно їх добивала. Дівчина нікуди не поспішала — звикла спати до обіду. Антон залишав подругу вдома й ніколи не знав, чи побачить її знову. Вони уклали мовчазну угоду: їхня спільна територія — постіль і, може, ця тісна, на дві, з косими кутами, кімнати квартирка, що примостилася, як голуб'ятня, на третьому поверсі будинку, який ось-ось скотиться з Боричевого Току. А далі в кожного з них пролягали свої шляхи.

Щоранку Антон Курінний чвалав пішки у свою Подільську поліцейну дільницю на Хорива, 20, де його чекали нудні розмови з шопенфілерками¹, скачками²

¹ Шопенфілери — злодії, які здійснюють крадіжки у крамницях під час купівлі. Зазвичай таким кримінальним промислом займалися жінки. Пристойно одягнені, привабливі, вони навідувалися в крамниці, де було багато покупців і починали обирати крам. Відвернувши увагу прикажчика, шопенфілерки миттєво крали, наприклад, відріз шовку, ховаючи його в спідниці, на якій мали 32 кишень. Антон завжди уявляв на місці затриманих крадійок Фісу й мило всміхався, виводячи жінок із рівноваги.

² Скачки — кримінальники, які крадуть за допомогою підібраного ключа або через відчинені двері й вікна. Вони дзвонять і гримають у парадні двері. Якщо ніхто не відчиняє, то пробира-

і циперами¹. Ну й, звісно, безмежно довге, до оніміння пальців, шкрябання пером — писання протоколів. Помічникові пристава, дізнавачеві Антону Курінному виділили худу й довгу, мов помилково сплановану, кімнатку на другому поверсі брудного й сірого, ніби весняний сніг, будинку, де проминули його останні п'ять років, не враховуючи одинадцяти місяців перебування на фронті та трьох місяців напівсвідомого, у маренні, кочування лазаретами Житомира й Києва.

Життя не обіцяло нічого доброго. Велика війна додала роботи — Київ заповнили злочинці різних мастей. Поліціантів нижчих рангів мобілізували в перші дні війни «на ратний подвиг із залізом у руках і з хрестом у серцях», як проголосив у своєму маніфесті імператор Ніколай Другий. Антон теж потрапив у цю криваву дробарку. За пів року погнали під кулі студентів старших курсів, перенісши їм державні іспити на березень-квітень. У місті залишилися жінки, діти, каліки, переселенці з Галичини, воєнні інтенданти, ділки-комівояжери, бродяги, пияки й злочинці. І, звісно, п'яні офіцери, які волочилися за сестрами милосердя й монашками. Між цим контингентом часто не було різниці.

ються в помешкання. Якщо ж їм відчиняють, то запитують будь-що й зникають.

¹ Ципери — злодюги, які крадуть із передпокоїв і кухонь. Зазвичай вони навідуються в житло осіб вільних професій (лікарів, адвокатів), просять прислугу доповісти про себе господарю, а тим часом цуплять речі з кухні й передпокою та негайно зникають.

Тим часом Фіса, почистивши пір'ячко й уважно, немов ювелір, що вишукує ґанж на коштовному камені, розглянувши себе в люстерко, без поспіху викурила цигарку, кинула до рота м'ятну карамельку «Кетті Босс», згорнула в шкіряний ридикюль свої косметичні штучки, спустилася, голосно тупаючи гострими підборами по скриплячих дерев'яних сходах, на вулицю, покликала візника Федора й наказала доставити її в парк «Шато-де-Флер», де вона танцювала в наймоднішому кафешантані. Прямо біля входу в заклад висіла шикарна афіша, де вона усміхалася вишнево-п'янкими губами. «Клементина Фіса танцює й співає для вас». Це місце чоловіки поміж собою називали золотим розсипом. Таки-так — музика й розсипи сміху там не вмовкали до ранку, попри війну. Коли Фісу надто діставали, вона починала розмовляти із залицяльниками грубим, майже чоловічим голосом. Це одразу викликало апатію в найгарячіших.

Злий і зраний Антон якось туди завітав і зачепив серце рудої красуні невимовною тугою в очах. Бліде й худе, немов на полотні сінематографа, обличчя хлопця кликало на допомогу. Вона аж збилася з ритму, танцюючи. Не чіплявся, не говорив, сама підійшла. І ось уже третій місяць вони ділять спільну територію, його парубоцьку квартиру, шалено кохаючись удосвіта. Візник Федір напам'ять вивчив її розклад і маршрут, терпеливо очікував свою пасажирку біля кафешантану.

«Клементина Фіса — це неправильно, — засміявся Антон, відірвавшись від її палких, із присмаком польової черешні, губ. — Хто таке придумав?». — «Ніхто не придумував, — образилася дівчина. — Мене справді звати Клементина. А прізвище Фіса». — «Я звати-му тебе Фіса, — пригорнув її до себе. — Це так звучно звучить, ніби свисток городского...» — «Тьху на тебе, — зіскочила з ліжка Клементина. — Поліційний служака без одного ребра».

Однак протягне, м'яке ім'я, з довгим «с» — Фіса! — з його уст їй подобалося. Вона змирилася.

Пристав Вишинський черевом відчинив двері в його кабінет. На грубому, з обвислими щоками, обличчі ворушилися товсті вуса. Здавалося, вони заважали йому дихати. Червоні ніздрі роздувалися, неначе в коня, який щойно мчав під гору. Начальник важко дихав і грізно хмурих брови. Зранку сталася okazія, що його схвилювала. Леонід Миколайович ось-ось мав проситися в київського поліцмейстера на пенсію, тож служив старанно й догідливо. Біг попередку інструкцій. Вгадував накази зверхників. Тримав підлеглих у строгості. Він уже пригледів собі місце в невеличкій біржовій конторі на Хрещатику, де протира-ти-ме штани ще кілька років, маючи державне пенсійне забезпечення. Так робили всі розумні служиві люди. Борони боже, зіпсувати нині своє реноме.

— Люб'язний Антоне Кириловичу, ану зізнавай-теся, що ви натворили? — грізно спинився він перед столом Курінного.

Попереду пристава повіяв вітер із густим запахом борщу, часнику і якихось гострих мускусних парфумів.

— Ваше благородіє, щось не так із документами? — зівся Антон, гримнувши стільцем. — Останнім часом їх занадто багато.

— До чого тут документи? — фиркнув Вишинський. — Нас обох викликає до себе начальник розшукового відділення Ткачов. Зізнавайтесь, що натворили?

У випуклих, ніби сливи, очах пристава промайнув страх. Оце якраз те, чого він найменше хотів. Усі знали крутий норов Ткачова, який ходив у ранзі заступника київського поліцмейстера Горностаєва, проте фактично ні перед ким не звітував. Розшукове відділення мало статус незалежного, іноді залазило в справи поліційних функціонерів і винюхувало, що та де не так. «Лягавих» всі уникали, вдавали, що їх немає. І теж пасли момент, щоб підставити їм ніжку.

— Нас? Викликає? Навіщо? — Антон мимовільно приклав руку до того місця, де мало б бути восьме, яке ще називали несправжнє, ребро. Його виламав осколок німецького снаряда.

З лівого боку, під серцем, повіяв холодок. Він знав, що так дихає смерть. Брудна, смердюча, у закривавлених, гнійних бинтах. Те місце без ребра здавалося йому найменш захищеним. Кожен міг туди ударити й убити його. Спершу, захищаючись, Курінний клав у кишеню на грудях металеву флягу з коньяком, потім

збагнув, що не буде діла — зіп'ється, прилаштував на бік незамінний «Сміт і Вессон». Поліціанти вже кілька років носили важкі й незграбні табельні нагани, а він залишив перевіреного й безвідмовного «бульдога». «Револьвер замість ребра — це саме те, що треба», — з гірким сумом вирішив.

— Оце я вас і питаю, — гаркнув йому в обличчя пристав Подільської дільниці поліції й повернувся до дверей. — Збирайтеся. Повеземо свої голови на плаху.

«А щоб тобі!.. Струна урвалася», — згадав безсонну ніч Антон і поплентався за ним.

Усю дорогу до Київського кримінального розшуку, що розмістився в будинку на розі Великої Житомирської й Володимирівської, 5/13, Вишинський мовчав, сопів і крутив товстою шиєю, немов примірявся, яким боком кластиме її на плаху. Про які тільки гріхи не передумав! Зле блимав очима на Курінного, проте не зачіпав. Утішав себе думкою, що, може, не все так погано. Ткачов чесний чоловік, не прагне напасати. Та навіщо покликав разом із дізнавачем? Де вони допустили промах? Велика згряя ворон злетіла з гори Уздихальниці й закутила веретено в насумреному небі. Збиралося на дощ. Повіяв рвучкий вітер. Попри травневе тепло, крамниці позачиняли двері. Біля Київського реального училища услід поліційній повозці закричали юні голоси учнів. «Війни на вас нема», — хрипнув гучним подихом пристав. «Атож, — мовчки погодився Курінний. — Ось-ось загребуть». Філер-

візник, відчуючи настрій начальника, тям коней ба-
тогом і гнав щосили, лякаючи перехожих. Колеса го-
лосно торохтіли бруківкою. На розі, під холодними ві-
кнами кримінального розшуку, огирі різко урвали біг.

— З якого боку не під'їдь — потрапиш до Ткачо-
ва, — Вишинський пересилив себе, усміхнувся й по-
глянув уздовж двох вулиць. — Тут, люб'язний Антоне
Кириловичу, я колись стояв постовим. Мозолі на но-
гах заробив. Досі печуть. Ходімо. Двом лихам не бу-
вати, проте удвох легше відбиватися. Готові?

Спогад про поліційну юність додав йому сил. Він
рішуче вхопив бронзову ручку масивних дверей.

Помічник Ткачова секретар Шидловський корот-
козоро глянув на них крізь лискучі окуляри й кивнув
головою, мовляв, бачу, вчасно прибули. Мовчки звівся
з-за свого стола й зник у кабінеті начальника. Одразу
повернувся в приймальню, жестом показав, щоб захо-
дили. Пристав на мигах спитав, якого біса покликали,
потім прошепотів:

— Михайле Івановичу, дороженький, хоч натякни.

Але секретар пробурмотів щось невиразне й за-
гнав їх на страту.

— Милостивий государю Миколо Євдокимови-
чу, — забасив з порога Антонів начальник, трохи
похилившись чолом уперед, немовби в церкві перед
батюшкою, — дозвольте представитися. Пристав По-
дільської дільниці, колезький асесор Вишинський Ле-
онід Миколайович та його помічник дізнавач Курін-
ний прибули за вашим викликом.

За столом із зеленою лампою сидів найжачений і злий, готовий роздерти їх, чорнявий чоловік. Принаймні так вони його сприйняли. Кури́в сигару й нервово змахував рукою, розганяючи дим. Ткачова зовсім недавно призначили на цю посаду. Він перебрався в Київ з якоїсь російської глибинки — з Калуги чи Клязьми — поліційні агенти так і не вияснили звідки він родом, тільки встановили, що має підтримку в Петрограді. Випадкових людей у Київ під час війни не призначали.

Крісло начальника Київського розшукового відділення мало недобру славу: кожен очільник вилітав із нього або в тюрму, або на пониження. Почалося зі слідчого Георгія Рудого. Той одним із перших у Європі запровадив дактилоскопічну, хімічну лабораторії, службове собаківництво, добився значного зниження злочинності, але потрапив під гарячу руку начальства, яке звільняло поліцмейстера міста Ціхоцького, звинуваченого в корумпованості. За одним махом вигнали й Рудого, який перебував у статусі заступника поліцмейстера. Журналісти хотіли крові, але Рудий відбився — не було за що його судити. Після нього з Криму випірнув колезький реєстратор Спиридон Асланов, якого через рік таки посадили за зловживання. Він знюхався з міським злодієм і пройдисвітом Абрамом Целендером на кличку Циліндр і фактично отримував доходи від злочинців, яких прикривав. Скандальною виявилася службова кар'єра надвірного радника Миколи Красовського, на долю якого випала резонансна

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША	5
Невідворотне	7
Сім сестер.....	11
ЧАСТИНА ДРУГА	105
Невідворотне	107
Поганий жарт	115
ЧАСТИНА ТРЕТЯ	253
Невідворотне	255
Перевізник.....	264
КРАЙ	411